

Hedersrelaterat våld och förtryck

Skolans ansvar och möjligheter

Hedersrelaterat våld och förtryck

Skolans ansvar och möjligheter

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats: skolverket.se/publikationer

**Hedersrelaterat våld och förtryck
Skolans ansvar och möjligheter**

© Skolverket, Stockholm 2021
ISBN: 978-91-7559-412-5
Beställningsnummer: 21:1596

Grafisk form och produktion: AB Typoform
Grafik och illustrationer: AB Typoform
Foto: s. 4 GettyImages

Innehåll

Förord	5	Referenser och länkar	32
Skolans arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck – en sammanfattning	7	Lagar	32
Inledning	8	Konvention	32
Kollektiva påtryckningar	9	Förordningar	32
Homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner är särskilt utsatta	12	Propositioner	32
Tonårsutvecklingen ser olika ut	12	Beslut	33
Hur kan skolan arbeta?	14	Litteratur	33
1. Att nå alla elever genom utbildningen	18	Myndighetspublikationer	34
2. Att nå alla föräldrar	21	Övrigt	35
3. Att upptäcka utsatthet hos elever	22	Webbsidor	36
4. Agera vid oro eller kännedom	26	Länkar	36

Förord

Alla elever ska vara trygga i skolan och ska ha samma möjligheter att utvecklas och lära. Ingen ska fara illa, vare sig i hemmet eller i skolan. Detta stödmaterial beskriver vilket ansvar skolan har för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Hur kan rektor, lärare och elevhälsa arbeta med dessa frågor i skolan? Arbetet omfattar olika nivåer – från skolans uppdrag i läroplanen och att verka för att samarbetet med hemmen utvecklas, till att upptäcka utsatthet och agera i den akuta situationen då eleven är utsatt för hot.

Syftet med materialet är att ge stöd till personal i grund- och gymnasieskolan samt motsvarande skolformer i hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Stödmaterialen riktar sig till rektor, som har ett särskilt ansvar, men även till lärare och personal inom elevhälsan. Det behöver finnas ett väl upparbetat samarbete för att ge eleverna i skolan den kunskap och det stöd som behövs.

Det här materialet kan också vara en utgångspunkt för reflektion och diskussion om utveckling av undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer samt hur det viktiga samarbetet mellan skola, socialtjänst och polis ska fungera.

Stödmaterialen togs ursprungligen fram 2010 och reviderades 2018. Den nya upplagan är omarbetad i enlighet med de ändrade skrivningarna om hedersrelaterat våld och förtryck i läroplansskrivningarna som börjar gälla i augusti 2022.

Stockholm i juni 2021.

Kjell Hedwall

Chef för avdelningen för skolutveckling

Skolans arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck – en sammanfattning

- Skolan är till för eleven och det är eleven som individ som står i fokus. Alla elever ska ha samma möjligheter att utvecklas och lära.
- Utbildningen i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna, så som exempelvis alla människors lika värde och jämställdhet. Skolan ska förebygga och bemöta hedersrelaterat våld och förtryck med kunskap och aktiva insatser.
- Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen.
- Det är skolans ansvar att varje elev efter genomgången skolgång har fått kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck.
- Kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck är en förutsättning för att skolpersonal både ska kunna upptäcka utsatthet hos eleverna och undervisa om problemet.
- Skolans personal behöver bygga tillitsfulla relationer och i ord och handling visa eleverna att de kan anförtro sig åt personalen. För att kunna upptäcka utsatthet behöver skolpersonal se, lyssna och ta elevens berättelse på allvar och kunna möta de svårigheter som eleven tar upp.
- Insatser i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck behöver ske tidigt och i samverkan när behov finns av det.
- Skolpersonalen behöver tidigt skapa tillitsfulla relationer till alla föräldrar. De behöver känna att de kan ha ett samarbete med skolan och det är skolpersonalens ansvar att kvaliteten i samarbetet utvecklas. Uppstår konflikt mellan barnens rätt till utbildning och föräldrars rätt till uppfostran, är det barns rätt till utbildning i skolan som är skolans utgångspunkt.
- Skolpersonal är skyldiga enligt lag att genast anmäla till socialtjänsten om de i sitt arbete får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa, en så kallad orosanmälan.
- För att skolan ska kunna ge stöd och skydd genom orosanmälan är det viktigt att skolan har tydliga och välförankrade rutiner. Samverkan med till exempel socialtjänsten behöver därför byggas upp innan problem uppstår.
- Om lärare eller annan skolpersonal är osäker över elevens situation är det viktigt att omgående kontakta socialtjänsten. Skolpersonalen bör då nämna att oron rör hedersrelaterad problematik. Stöd och rådgivning för yrkesverksamma går även att få hos Nationella kompetensteamet.

1

Inledning

Kunskapen om hedersrelaterat våld och förtryck i samhället är i dag större än när det först uppmärksammades i Sverige i slutet av 1990-talet. Sedan dess har forskning och olika kartläggningar genomförts, och flera myndigheter har genomfört insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Flera studier visar att hedersrelaterat våld och förtryck fortfarande är ett stort problem i samhället och skolorna.¹ Problematiken tar sig olika uttryck i skolan och kan till exempel innebära att flickor och även pojkar begränsas av sin familj att delta i vissa delar av undervisningen, till exempel undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer² eller simundervisning i idrott och hälsa.³ Elever kan även vara utsatta för social kontroll av släktingar och bekanta.⁴ Utsatta barn och ungdomar måste fångas upp tidigt. Personalen i skolan har en viktig roll i att upptäcka när elever far illa eller när det finns risk för det.

En del av skolans grundläggande uppdrag, som framgår av skollagen och läroplanerna, är det främjande arbetet, som innebär att skapa en skola där alla barn och ungdomar kan utvecklas, lära och känna omsorg och omtanke. Det främjande perspektivet omfattar bland annat att eleven får känna sig värdefull, får känna optimism och framtidstro. Det är också viktigt att skolan ger eleverna stöd att utveckla goda kamratrelationer och skapar plats för viktiga samtal om relationer. Skolan ska även gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter och skyldigheter för alla människor, oberoende av exempelvis könstillhörighet. Det är skolans ansvar att varje elev efter genomgången skolgång har fått kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck.

Att hantera enskilda elevers situation och få till ett välfungerande främjande arbete kan upplevas som svårt och skapa osäkerhet hos skolpersonalen. Genom

1. Baianstovu, Strid, Cinthio, Särnstedt & Enelo (2018a); Baianstovu, Strid, Cinthio, Särnstedt & Enelo (2018b); Baianstovu, Strid, Cinthio, Särnstedt & Enelo (2018c); Gruber (2007); Schlytter & Rexvid (2016); SOU 2010:84; Jernbro, C., & Landberg, Å. (2018). Det är mitt liv. Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner. Ghadimi, M., & Gunnarsson, S. (2018). Ung 018. En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala. Tris tjejjers rätt i samhället
2. Området sex och samlevnad bytte i juli 2021 namn till sexualitet, samtycke och relationer. I referensen förekommer den äldre benämningen.
3. Schlytter, Högdin, Ghadimi, Backlund & Rexvid (2009).
4. Socialstyrelsen (2014c).

att lyfta in arbetet med det främjande och förebyggande perspektivet och arbetet med att upptäcka och hantera utsatthet hos elever i skolans systematiska kvalitetsarbete samt genomföra analyserna kan skolan vidta åtgärder. Det kan till exempel handla om att skolpersonalen tar fram en handlingsplan och skapar ett gemensamt förhållningssätt. En viktig del i hur skolpersonal ska agera i svåra situationer är att ha kunskap och förståelse. Genom att skolpersonalen har kunskap om hederskultur och om relevant lagstiftning kan fler elever få kunskap om grundläggande rättigheter, som kroppslig integritet, att leva ett liv fritt från våld och rätten att få forma och påverka sitt liv.

Kollektiva påtryckningar

Begreppet hedersrelaterat våld och förtryck är etablerat men diskuteras. Även om det i många sammanhang beskrivs på ett likartat sätt, saknas en enhetlig definition. Utgångspunkten i det här stödmaterialet är regeringens beskrivning från 2007:

Hedersrelaterat våld och förtryck, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, har sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa. När det gäller hedersrelaterat våld och förtryck är kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet central och starkt knuten till kollektivet. I hederstänkandet står föreställningar om oskuld och kyskhet i fokus och familjens rykte och anseende ses som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Detta förhållande kan vara mer eller mindre uttalat och kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar hederstänkandet i hot om våld, våld och dödligt våld.⁵

5. Regeringen (2008).

I regeringens proposition *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*⁶ framgår:

[I] familjer som lever med hedersnormer är det oftast männen som bestämmer, men även kvinnor kan utöva hedersförtryck. Det förekommer också att pojkar och unga män är utsatta för hot, kontroll och begränsningar samt äktenskapstvång som har sin bakgrund i hedersrelaterade normer. Pojkar förväntas också i stor utsträckning att bevaka och kontrollera sina systrar eller andra kvinnliga släkting.”

FN har definierat heder som en del av en traditionell familjeideologi som dikterar villkor för kvinnors sexualitet och familjeroll. Den innebär att identiteter och handlingar som bryter mot dessa normer, exempelvis otrohet, sex före äktenskapet och att umgås med ”fel” personer, kan ge upphov till starka sanktioner och även dödligt våld. I vissa fall kan även att bli utsatt för våldtäkt leda till sanktioner.⁷

Könsstypning av flickor och tvångsäktenskap är också uttryck för hedersförtryck.⁸ Könsstypning anses vara ett sätt att kontrollera flickors och kvinnors sexualitet och heder. Ingreppet uppfattas ofta som socialt viktigt för att en flicka ska ses som ”ren” och som oskuld vid giftermål, eller som en övergång från att vara barn till att bli en vuxen kvinna.⁹

Ett hederstänkande omfattar pojkar och unga män och elever som inte identifierar sig som flickor eller pojkar. Kunskapen om flickors villkor i en hederskontext är större än den om pojkars villkor.¹⁰

Pojkars villkor i en hederskontext ser annorlunda ut jämfört med flickors, och därför kan pojkar ofta delta i skolans alla aktiviteter. Detta leder till att pojkars villkor sällan, förutom i fallet med arrangerade äktenskap, relateras till hedersproblematik.¹¹ I allmänhet förknippas pojkar med en gärningsmannaroll och inte med en offerroll, och att ha både en offer- och en gärningsmannaroll kan för pojkar skapa både en utsatthet och en osynlighet.¹² Det är också de unga männen som kan förmås att utöva våld och förtryck mot andra, som systrar, bröder eller

6. Se regeringens prop. 2019/20:131 *Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet*, <https://www.regeringen.se/rattsliga-dokument/proposition/2020/03/prop.-201920131/>.

7. Socialstyrelsen (2014c) och United Nations – Economic and Social Council (1999).

8. Länsstyrelsen Östergötland (2015).

9. Socialstyrelsen (2016).

10. Broom, Sibbritt, Nayar, Doron & Nilan (2012) och Schlytter & Rexvid (2016).

11. Gruber (2011) och Schlytter & Rexvid (2016).

12. Bredal (2011); Burcar (2005) och Schlytter & Rexvid (2016).

kusiner. Skolpersonal behöver således inte enbart uppmärksamma flickornas och de unga kvinnornas situation utan även pojkarnas och de unga männens.¹³

Begreppet hedersrelaterat våld har varit föremål för diskussion sedan slutet av 1990-talet. Det är inte själva våldet eller dess former som är omtvistat, utan framför allt förklaringarna till våldet. Diskussionen är polariserad mellan å ena sidan de som betonar kulturella särdrag och å andra sidan de som har ett universellt perspektiv och menar att hedersvåld inte är något annat än mäns våld mot kvinnor.¹⁴

I det offentliga samtalet har frågan diskuterats ur olika perspektiv. Ett perspektiv på hedersrelaterat våld och förtryck är att det i Sverige, liksom i många andra länder, finns ett generellt patriarkalt våld och förtryck och att det hedersrelaterade våldet är en del av den problematiken. Ett annat perspektiv innebär att skilja på partnervåld och hedersrelaterat våld.¹⁵ Det partnervåld som en man utövar mot en ofta närstående kvinna genomförs av en enskild person. Inga familje- eller släktmedlemmar medverkar aktivt i våldet eller tvingar mannen att döda eller misshandla kvinnan. Det hedersrelaterade våldet backas däremot upp av ett kollektiv, av familj och släkt. Genom våld eller hot om våld återställs äran för hela kollektivet, inte bara för individen.¹⁶ För att skolans personal ska kunna stödja de elever som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att förstå styrkan i de kollektiva påtryckningarna.¹⁷ Hedersrelaterat våld blev inledningsvis nära knutet till vissa etniciteter och vissa kulturella särdrag, vilket ledde till att både ungdomar och vuxna kunde känna sig utpekade – som om alla familjer från en viss kultur bar på dessa värderingar eller att alla ungdomar från ett visst land var utsatta.¹⁸ Erfarenheter och forskning visar att det är lätt att tillskriva olika grupper bestämda egenskaper även om variationen inom gruppen är stora.

Det hedersrelaterade våldet och förtrycket kan se olika ut inom olika grupper och för olika personer. Strukturella maktordningar samverkar också med varandra utifrån kön, etnicitet, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.¹⁹

13. Baladiz & Mermer (2009) och Schlytter & Rexvid (2016).

14. Nationellt Center för Kvinnofrid (2010).

15. Nationellt Center för Kvinnofrid (2010) och SOU 2010:84

16. Länsstyrelsen Östergötland (2021).

17. Bremer, Brendler-Lindqvist & Wrangsjö (2006).

18. Darvishpour (2015).

19. Nationellt Center för Kvinnofrid (2010).

Bilden är komplex och hedersbegreppet kan därför ge skilda associationer för olika individer.²⁰ Det är viktigt att förstå denna komplexitet både för att skolan ska kunna arbeta med det främjande uppdraget och för att kunna stödja elever som är utsatta. Detta är även viktigt för att skolan varken ska bidra till en generalisering eller stigmatisering av till exempel viss religiös klädsel eller symboler.

Homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner är särskilt utsatta

Eftersom ett hederstänkande bygger på en heteronormativ struktur med tydliga könsmonster, kan homosexuella, bisexuella, transpersoner, queera och intersexpersoner (hbtqi-personer) beläggas med skam i familjer där hedersrelaterat våld och förtryck förekommer. Om familjen får reda på att deras barn är hbtqi-person, kan detta leda till intolerans, hot och våld från föräldrar.²¹ Unga hbtqi-personer riskerar bland annat s.k. omvändelseförsök. Det innebär att familjemedlemmar eller släktingar försöker få personer att ”bli” heterosexuella på olika sätt, till exempel genom att hitta en lämplig partner och tvinga dem att ingå äktenskap.²² Det är betydligt vanligare att hbtqi-personer blir utsatta för våld eller hot om våld än heterosexuella, och i samband med hedersrelaterat våld och förtryck är hbtqi-personer särskilt utsatta. Flera studier har visat att skolan har haft svårt att förstå dessa elevers situation.²³

Tonårsutvecklingen ser olika ut

I samhällen och grupper som är mer individorienterade ses ofta självständighetsfasen som viktig. Den innebär att skilja ut sig från sina föräldrar, och börja ett liv med mer eget ansvar ju äldre man blir. För elever som växer upp i mer kollektivt orienterade miljöer kan tonårsutvecklingen se annorlunda ut. Den är mer styrd av andras förväntningar. Här står framför allt flickans kroppsliga utveckling, sexualitet och rykte i centrum.²⁴

20. Nationellt Center för Kvinnofrid (2010) och SOU 2010:84.

21. Begreppen förälder och vårdnadshavare har olika innebörd. I det här materialet används för enkelhetens skull begreppet förälder förutom vid hänvisningar till lagtext.

22. Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter, Arbetsmarknadsdepartementet. www.regeringen.se/kortversion-handlingsplan-hbtqi-210521-tillganglig.pdf. (Hämtad 2021-06-01).

23. NCK (2018) Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskaps-översikt. Nationellt centrum för kvinnofrid. Uppsala universitet. Källan använder begreppet hbtq och inte hbtqi.

24. Baianstovu (2017).

En hård kontroll från familjen under tonårstiden kan leda till att eleven avskärmar sig från familjen, något som ytterligare kan förstärka familjens kontroll. Avsaknad av flexibilitet och dialog i familjen gör att det inte skapas något utrymme för förhandling. Det kan också innebära att eleven döljer sin vilja för sina föräldrar och lever med dubbla attityder i förhållande till familjen och samhället. I en sådan situation kan eleven försöka ta sig ur det begränsade livsutrymmet. Inte sällan är det en sådan upptrappning som leder fram till akuta, ibland livshotande kriser.²⁵

Internationell forskning har också visat att konflikter mellan elev och familj kan trappas upp i det mer individorienterade samhället, där det enligt familjen finns flera hot, bland annat en öppet exponerad sexualitet eller att flickor har pojkarna som nära vänner.²⁶ Detta kan till exempel komma till uttryck i att föräldrar inte vill att deras barn ska delta i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer.²⁷

25. Darvishpour (2006).

26. Fisek & Sunar (2005).

27. Schlytter, Högdin, Ghadimi, Backlund & Rexvid (2009). Området sex och samlevnad bytte i juli 2021 namn till sexualitet, samtycke och relationer. I referensen förekommer den äldre benämningen.

2

Hur kan skolan arbeta?

Skolan är en central plats för alla barn och ungdomar. För elever som är utsatta för familjens kontroll är skolan ofta en oas, en plats att längta till, ett liv utanför familjen – men också en plats där eleverna upplever att mycket ska hända mellan åtta på morgonen och fyra på eftermiddagen.²⁸ Hur kan då skolan arbeta med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck?

Skolan är till för eleven och det är eleven som individ som står i fokus. Detta uttrycks på följande sätt i läroplanen:

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Alla elever ska ha lika möjligheter, och därför ska undervisningen enligt läroplanen ”anpassas till varje elevs förutsättningar och behov”.²⁹ Vidare ska undervisningen ”främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper”. Skolan har också ett ansvar för att synliggöra och motverka könsmönster som begränsar elevernas lärande, val och utveckling.³⁰ Dessa principer är ytterst angelägna för elevens utveckling i skolan.

Skolans komplexa uppdrag och elevernas individuella situationer kräver att arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i skolan sker parallellt på flera nivåer (arbetet på varje nivå beskrivs i detalj längre fram i materialet).

28. SOU 2010:84.

29. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet; grundsärskolan; specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall; sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall; gymnasieskolan samt gymnasiesärskolan.

30. Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet; specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall och sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmen i vissa fall.

- Att nå alla elever genom utbildningen (se sidan 18)
- Att nå alla föräldrar (se sidan 21)
- Att upptäcka utsatthet hos elever (se sidan 22)
- Att agera vid oro eller kännedom (se sidan 26)

När det gäller samhällets insatser kring hedersrelaterat våld och förtryck har fokus ofta varit på den akuta situationen som till exempel kan kräva skyddat boende.

Men de två första punkterna, som handlar om det främjande och förebyggande arbetet, är i högsta grad centrala. Här kan skolan göra mycket för att stärka elevers psykiska hälsa och också tidigt utveckla samarbetet med föräldrar. Insatser i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck behöver ske tidigt och i samverkan när behov finns av det. Skolan kan upptäcka utsatthet hos elever, och ska agera vid oro och kännedom. Skolan har härigenom ett viktigt ansvar i arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck.

Personal i skolan är skyldiga att genast anmäla till socialnämnden om de i sin verksamhet får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa.³¹ Det är socialtjänsten som har ansvaret för att barnet ges skydd i akuta situationer.³²

Rektor har ett särskilt ansvar för att kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer samt kunskaper om hedersrelaterat våld och förtryck behandlas återkommande i utbildningen. Rektorn har även ett ansvar för att utbildningen och undervisningen präglas av ett jämställdhetsperspektiv

31. 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.

32. Socialstyrelsen (2014).

och organiseras så att eleverna möts och arbetar tillsammans oberoende av könstillhörighet.

Enligt diskrimineringslagen ska skolan arbeta med aktiva åtgärder. Aktiva åtgärder är ett förebyggande och främjande arbete för att inom en verksamhet motverka diskriminering och på annat sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett diskrimineringsgrund.³³

En förenklad beskrivning av lagens definition av diskriminering är att någon missgynnas eller kränks. Missgynnandet eller kränkningen ska ha samband med någon av de sju diskrimineringsgrunderna: kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder.³⁴

Arbetet med aktiva åtgärder innebär att skolan ska bedriva ett förebyggande och främjande arbete genom att genomföra ett fortlöpande arbete i fyra steg:

1. undersöka om det finns risker för diskriminering eller repressalier eller om det finns andra hinder för enskildas lika rättigheter och möjligheter i verksamheten
2. analysera orsaker till upptäckta risker och hinder
3. vidta de förebyggande och främjande åtgärder som skäligen kan krävas
4. följa upp och utvärdera arbetet enligt punkterna 1–3.

33. www.do.se. Hämtat 2018-06-27.

34. www.do.se. Hämtat 2018-06-27.

Skolan ska även ta fram riktlinjer och rutiner mot trakasserier och sexuella trakasserier. Arbetet ska ske i samverkan med elever och anställda på skolan och löpande dokumenteras.³⁵

Skolan kan lyfta in frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck i arbetet med aktiva åtgärder. Det kan exempelvis handla om att förebygga trakasserier mellan elever som har koppling till heder och som har samband med någon diskrimineringsgrund, exempelvis kön eller sexuell läggning.

När en skola gör sin nulägesanalys som en del av det systematiska kvalitetsarbetet, kan frågor om hedersrelaterat våld och förtryck lyftas in i jämställdhetsarbetet.

Genom att göra detta kan rektor säkerställa att perspektivet inte faller bort eller att det begränsas till enstaka insatser. Arbetet kan planeras, genomföras och följas upp på flera olika nivåer på skolan. Det kan handla om att se över och följa upp skolpersonalens kunskap om problematiken, att utveckla ett normmedvetet förhållningssätt hos personalen, att ha med perspektivet i elevhälsans och skolledningens arbete med elevärenden samt att se hur frågan tas upp inom ramen för kurs- och ämnesplaner liksom inom undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer. Arbetet kan också handla om att ta fram och följa upp handlingsplaner med tydliga och välförankrade rutiner i situationer som kräver stöd och skydd. Det kan även handla om rutiner för hur skolan hanterar situationer som till exempel berör könsstympling. Att i samband med trivselundersökningar fråga efter bland annat sexuella trakasserier och trakasserier som har samband med kön och upplevd kontroll mellan elever kopplat till kön, kan vara ett sätt att synliggöra rådande normer på skolan. Det kan även vara en början på ett förändringsarbete som kan vara kopplat till hedersrelaterad problematik. Ett aktivt arbete med normer som utgår från skolans värdegrund är ett sätt att skapa möjligheter för skolpersonalen att reflektera och diskutera personalens egna utgångspunkter och föreställningar i arbetet med eleverna.

35. www.do.se. Hämtat 2018-06-27.

Fler delar ur läroplanen för grundskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet mellan människor är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.

(...)

Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den ska främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper.

(...)

Skolan ska aktivt verka för jämställdhet. Skolan ska därmed gestalta och förmedla lika rättigheter, möjligheter

och skyldigheter för flickor och pojkar, kvinnor och män. I enlighet med grundläggande värden ska skolan också främja interaktion mellan eleverna oberoende av könstillhörighet. Genom utbildningen ska eleverna utveckla en förståelse av hur olika föreställningar om vad som är kvinnligt och manligt kan påverka människors möjligheter. Skolan ska därigenom bidra till att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska könsmonster och hur de kan begränsa människors livsval och livsvillkor.

Likande skrivningar förekommer i läroplanerna för grundsärskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

Barnkonventionen

Nästan alla stater i världen har bundit sig till FN:s barnkonvention. Därigenom har nästan hela världen ett gemensamt dokument som synliggör barns och ungdomars rättigheter. Barnkonventionen blev svensk lag 2020.

Nedan sammanfattas några av de centrala artiklarna:

- **ARTIKEL 2** anger att alla barn ska garanteras de rättigheter som anges i barnkonventionen oberoende av barnets eller dess förfäders eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.
- **ARTIKEL 3** slår fast att vid alla åtgärder som rör barn ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa.
- **ARTIKEL 12** handlar om barnets rätt att uttrycka sina åsikter och att få dem beaktade i alla frågor som berör hen i förhållande till barnets ålder och mognad.

- **ARTIKEL 13 OCH 14** slår fast barnets rätt till yttrandefrihet, tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.
- **ARTIKEL 19** lyfter fram att barn ska skyddas mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, vilket även innefattar sexuella övergrepp.
- **ARTIKEL 28 och 29** anger barnets rätt till utbildning. Barnets utbildning skall syfta till att utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk.
- **ARTIKEL 31** anger barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.

KÄLLA: BARNKONVENTIONEN

1. Att nå alla elever genom utbildningen

Den första nivån på arbetet innebär att skapa en skola där alla barn och ungdomar kan utvecklas, lära och känna omsorg och omtanke. Detta är en del av skolans grundläggande uppdrag och framgång av skollagen och läroplanerna. Det innebär bland annat en skola med ett gott skolklimat, tillitsfulla relationer samt elever som känner sig sedda och får återkoppling på sitt arbete. En skola där elever kan känna sig värdefulla, få optimism och framtidstro. Det är också en skola som ger eleverna stöd i att utveckla goda kamratrelationer. Skolan är också en mötesplats för viktiga samtal om relationer, kärlek och sexualitet samt hedersrelaterat våld och förtryck.

Människors lika värde och rätten till kunskap och utbildning

Skolans arbete med kvinnors och mäns villkor finns uttryckt i skollagen och arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i läroplanerna. Enligt skollagen ska utbildningen utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och mänskliga rättigheter, som alla människors lika värde och jämställdhet.³⁶ Skolan ska förebygga och bemöta hedersrelaterat våld och förtryck med kunskap och aktiva insatser.³⁷

Skolans mål är att varje elev ska kunna göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter. Målet är även att varje elev ska respektera andra människors egenvärde samt deras kroppsliga och personliga integritet och ta avstånd från att människor utsätts för diskriminering, förtryck och kränkande behandling, samt medverka till att hjälpa andra människor.

Det är skolans ansvar att varje elev efter genomgången skolgång har fått kunskaper inom området sexualitet, samtycke och relationer samt om hedersrelaterat våld och förtryck. Elever som går i de obligatoriska skolformerna ska även få kännedom om hur de kan få hjälp om de upplever otrygghet i eller utanför skolan.

36. 1 kap. 5 § skollagen.

37. SKOLFS 2021:5 (skolverket.se), SKOLFS 2021:6 (skolverket.se), SKOLFS 2021:7 (skolverket.se), SKOLFS 2021:8 (skolverket.se), SKOLFS 2021:9 (skolverket.se), SKOLFS 2021:11 (skolverket.se).

” I utbildningen ska maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck kritiskt granskas.

Arbetet med kunskapsområdet sexualitet, samtycke och relationer omfattar arbetet med hedersrelaterat våld och förtryck, och skolan har ett ansvar för att eleverna återkommande under skolgången får möta detta område. Enligt läroplanerna³⁸ ska utbildningen

främja alla elevers hälsa och välbefinnande samt stärka deras förutsättningar att göra medvetna och självständiga val. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse för egna och andras rättigheter och förmedla betydelsen av att sexualitet och relationer präglas av samtycke. I utbildningen ska maktstrukturer kopplade till kön och hedersrelaterat våld och förtryck kritiskt granskas. Eleverna ska även ges möjlighet att utveckla ett kritiskt förhållnings-sätt till hur relationer och sexualitet framställs i olika medier och sammanhang, bland annat i pornografi.

Att eleverna får kunskap om sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter är viktigt för att kunna bestämma över sin egen kropp, sexualitet och reproduktion. Könstypning och tvångsäkten-skap är exempel på frågor som ryms inom området sexualitet, samtycke och relationer. Genom att göra eleverna delaktiga och lyssna till deras tankar och funderingar om sexualitet och relationer kan undervisningen göras relevant.

Personlig trygghet och självkänsla grundläggs i hemmet, men även skolan har en viktig roll. I grundskolan och motsvarande skolformer ska eleverna ska få kännedom om hur de kan få hjälp om de upplever otrygghet i eller utanför skolan. Skolans verksamhet ska präglas av omsorg om den enskilda elevens hälsa, välbefinnande och utveckling.

I kurs- och ämnesplaner

I flera kurs- och ämnesplaner är kunskap om mänskliga rättigheter, jämställdhet, kön, sexualitet och relationer viktiga delar för att förstå ämnets helhet. Detta ger förutsättningar för att arbeta

38. SKOLFS 2021:5 (skolverket.se), SKOLFS 2021:6 (skolverket.se), SKOLFS 2021:7 (skolverket.se), SKOLFS 2021:8 (skolverket.se), SKOLFS 2021:9 (skolverket.se), SKOLFS 2021:11 (skolverket.se).

med frågor som rör hedersrelaterad problematik i ämnesundervisningen. Frågor och samtal om makt, tolkningar och källkritik ger inom ramen för bland annat ämnen som historia, samhälls- och religionskunskap goda förutsättningar för arbete med områden som berör eleverna. Här kan eleverna också diskutera viktiga existentiella frågor. Skolan ger alla elever möjlighet att få reflektera och samtala om angelägna frågor tillsammans med vuxna. I samhällskunskapsämnet, årskurs 7–9 anges i det centrala innehållet att undervisningen ska omfatta ”Rättssystemet i Sverige och principer för rättssäkerhet. Möjliga orsaker till och konsekvenser av olika typer av kriminalitet, till exempel korruption, våldsbrott, sexualbrott och hedersrelaterat våld och förtryck. Kriminalvårdens uppgifter.”

Rätten att delta i all undervisning

Det förekommer ibland önskemål från elever och föräldrar om att undervisning i till exempel sex- och samlevnad eller idrott ska vara könsuppdelad. Enligt läroplanerna för de obligatoriska skolorna ska skolan organisera utbildningen så att elever möts och arbetar tillsammans samt prövar och utvecklar sin förmåga och sina intressen, med samma möjligheter och på lika villkor oberoende av könstillhörighet.

Både Skolinspektionen och Diskrimineringsombudsmannen (DO) har tagit ställning till frågan om könsuppdelad undervisning i ett antal beslut. Av besluten framgår att det är otillåtet med könsuppdelad undervisning i ett helt ämne. Vidare är utrymmet att dela upp elever efter kön i delar av ett ämne mycket begränsat. Det finns en stor risk för att könsuppdelad undervisning i delar av ett ämne strider mot läroplanen för grundskolan och

mot diskrimineringslagen. Det kan leda till diskriminering som har samband med kön och könsöverskridande identitet eller uttryck.³⁹

En del skolor har upplevt att föräldrar inte vill att deras barn ska delta i undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer,⁴⁰ musik, religionskunskap eller idrott och hälsa, där simning är ett av momenten. Det kan också handla om skolresor, studiebesök och klassfester. En kartläggning inom Stockholms stad visar bland annat att 12 procent av flickorna och att 13 procent av pojkarna har minst ett ”skolförbud”. Med det menas att eleverna är förbjudna att delta i viss undervisning eller vid klassträffar utanför skolan.⁴¹ Bestämmelserna om befrielse från undervisning är idag restriktivt – alla elever har rätt till utbildning. Det krävs, enligt skollagen, synnerliga skäl för befrielse från skyldighet att delta i obligatoriska inslag i undervisning med skolplikt, vilket innebär att det krävs mycket starka skäl. Beslutet får endast avse enstaka tillfällen under ett läsår. Befrielse från obligatorisk undervisning kan bara bli aktuell i vissa undantagsfall och endast gälla enstaka obligatoriska inslag i undervisningen.⁴² Befrielsen får inte innebära att eleven riskerar att inte uppnå kunskapskraven i

39. Skolinspektionens beslut 2019-06-18 i ärenden 41-2019:3163 och 41-2019:3165 och DO:s beslut 2017-07-07 i ärende GRA 2017/56, DO:s beslut 2018-06-07 i ärende GRA 2017/86 och DO:s beslut 2018-10-04 i ärende GRA 2017/162.

40. Området sex och samlevnad bytte i juli 2021 namn till sexualitet, samtycke och relationer. I referensen förekommer den äldre benämningen.

41. Schlytter, Högdin, Ghadimi, Backlund & Rexvid (2009), Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio H., Särnstedt, E. & Enelo, J.-M. (red.), (2018a, b, c), Högdin, Sara & Urbas, Anders (2021). Sexualitet och migration i välfärdsarbete, Studentlitteratur.

42. 7 kap. 19 § skollagen.

ämnet.⁴³ Det är rektorn som ska fatta beslut i frågor som rör befrielse och denna beslutanderätt kan inte delegeras till någon annan.⁴⁴

I sammanhanget är det samtidigt viktigt att komma ihåg att skolan har ett stort ansvar att ge det stöd som eleven behöver och att anpassa undervisningen så att eleven kan visa sina kunskaper.⁴⁵

2. Att nå alla föräldrar

Skolpersonalen behöver tidigt skapa tillitsfulla relationer till alla föräldrar. Föräldrar behöver känna att de kan ha en samverkan med skolan, och det är skolpersonalens ansvar att samverkan kommer till stånd.

Grundläggande i all föräldrasamverkan är dialogen. Genom en dialog ökar förståelsen för skolans värdegrundsuppdrag. Om föräldrar inte delar skolans värdegrund, inte litar på skolan eller inte litar på att skolpersonal delar skolans värdegrund, kan det från skolans sida vara utmanande att skapa tillitsfulla relationer till föräldrarna. Förtroendefulla relationer och en fungerande samverkan mellan skola och föräldrar ökar elevens utvecklingsmöjligheter.⁴⁶

I en enkätstudie visade det sig att i skolor där merparten av eleverna hade utländsk bakgrund fick föräldrar mindre kunskap om skolans styrdokument och arbetsätt, jämfört med skolor där merparten av eleverna hade föräldrar födda i Sverige.⁴⁷ Skol-

personal och föräldrar bör därför tillsammans gå igenom och diskutera skolans pedagogiska arbetsätt, läroplanens intention, innehåll i undervisningen och hur de som föräldrar kan stödja och ta del av sina barns skolgång. Lärare behöver också förklara hur undervisning i olika ämnen kan läggas upp.

Uppgiften att samarbeta med föräldrar om elevens övergripande situation är skolans angelägenhet och inte nödvändigtvis elevens undervisande lärare. Genom att till exempelvis skollledning och elevhälsan i vissa fall omhändertar kontakten med föräldrarna kan den undervisande läraren fokusera på eleven och undervisningen.

Skolan kan samarbeta med andra aktörer som också har i uppdrag att arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck. Ett sådant samarbete kan leda till att elevens situation förbättras.⁴⁸ I detta arbete behöver skolan ta hänsyn till forskning som visar att vissa skolors åtgärder mot hedersrelaterat förtryck kan innebära stigmatisering av utlandsfödda elever och deras föräldrar genom att varje konflikt inom dessa familjer tolkas som hedersrelaterad.⁴⁹ Problemet med att många föräldrar med utländsk bakgrund och kortare utbildning inte brukar komma på skolornas föräldramöten kan exempelvis avhjälpas genom att skolan hittar mindre formella mötesformer där också föräldrarna kan vara delaktiga. Det är även viktigt att ha i åtanke att skolan många gånger är en frizon för elever som lever med begränsat livsutrymme.⁵⁰ Om skolan överväger att anordna aktiviteter för vuxna som inte är kopplade till elevens skolgång är det

43. Prop. 2009/10:165, *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, 341.

44. 7 kap. 19 § skollagen.

45. 3 kap. skollagen.

46. Skolverket (2014).

47. Erikson (2009).

48. 29 kap. 13 § skollagen och Darvishpour (2015).

49. Gruber (2007).

50. Darvishpour (2011).

viktigt att rektorn funderar över tänkbara konsekvenser för elever som lever i ett sammanhang där det förekommer hedersrelaterat våld och förtryck.

Att utgå från barnets rätt till utbildning och att samtidigt ta hänsyn till föräldrars rätt att styra uppfostran av sina barn kan vara komplicerat. Uppstår konflikt mellan barnens rätt till utbildning och föräldrars rätt till uppfostran, är det barns rätt till utbildning i skolan som är skolans utgångspunkt.⁵¹

3. Att upptäcka utsatthet hos elever

Se, lyssna och våga samtala

Att ha förmåga att upptäcka utsatthet innebär att våga se, att lyssna, att ta elevens berättelse på allvar och att kunna möta de svårigheter som eleven tar upp. Ibland kan den vuxne behöva fråga hur eleven har det inte bara en gång utan vid flera olika tillfällen. Det är viktigt att skolans personal i ord och handling visar eleverna att de kan anförtro sig åt personalen, men även påtala att skolan kan behöva informera socialtjänsten om vissa saker som eleven berättar. I publikationen *Starkare än du tror* berättar en lärare om sina erfarenheter från möten med framför allt flickor i skolan:

Som lärare har jag mött flickor som känt sig hotade, men där det rätt upp sig med familjen. Men det har också förekommit situationer där hoten varit så allvarliga att flickan fått ett skyddat boende. På den skola jag var på då hade vi upparbetade kontakter och telefonnummer till personer som flickan kan gå vidare och prata med. För mig som lärare handlar det om att se var mitt ansvar tar slut och var andras tar vid. Som

pedagog måste jag sätta en gräns. Jag kan inte lösa deras liv, men jag kan vara en trovärdig vuxen.

Om en flicka berättar för mig att nu har jag det så här svårt, då är det min skyldighet att ta flickan på allvar och ge henne möjlighet att komma vidare om hon vill. Men det är inte mitt mandat att gå vidare, här finns elevhälsan och sedan socialtjänsten.

Det är viktigt att man som lärare kan ge stöd i processen men man ska inte ta över den. Är det så att flickan känner att hon behöver prata går det bra att söka mig.⁵²

Läraren talar om betydelsen av bekräftelse och fortsätter: ”Jag lyssnar och det är också ett sätt för henne att bearbeta och sätta ord på det hon känner.” Att inte lyssna, menar läraren, kan innebära nya kränkningar. Det kan leda till att tilliten till vuxna får sig ytterligare en törn och det kan vara svårt att återfå flickans förtroende.

Eleven behöver således en samtalspartner i skolan som är insatt i området, som kan lyssna och finnas till hands under en längre period. En skolsköterska säger: ”Alla elever ska veta att det finns en vuxen på skolan som de kan prata med och som helst rör sig varje dag i skolmiljön”.

För nyanlända barn är psykisk ohälsa ett av de allvarligaste hälsoproblemen. För många förvärras problemet efter en tid i Sverige.⁵³ Att förstå att den psykiska ohälsan kan ha samband med hedersproblematik är ett sätt att upptäcka utsatthet hos dessa barn. Flera undersökningar visar även att barn med

51. 7 kap. 2–3 § skollagen.

52. Myndigheten för skolutveckling (2003).

53. Barnombudsmannen (2017) och Jakobsen, Meyer, & Heir (2014).

funktionsnedsättning ofta är mer våldsutsatta och riskerar i högre grad än andra barn att fara illa.⁵⁴

eleverna kan vara både flickor och pojkar, men även elever som inte identifierar sig på detta sätt.

Skäl till oro?

Skolpersonal ska inte göra bedömningar, det är socialtjänstens uppgift. Skolan ska vara informerad om risker kopplade till hedersrelaterat våld och förtryck och känna till de samverkansarenor som finns. Skolpersonal ska uppmärksamma varnings-signaler och ha rutiner för samverkan med och orosanmälan till socialtjänst.

Genom att vara uppmärksam kan personalen få en uppfattning om hur eleven har det. Ett sätt att få kännedom om elevens situation och möjliga begränsningar kan vara att lyssna till vad eleven berättar om sitt eget handlingsutrymme.⁵⁵

- Vad vill eleven göra som hen inte får göra?
Vad måste eleven göra som hen inte vill göra?

Personalen inom elevhälsan kan ställa relativt enkla frågor i mötet med eleven:

- Har du någon i familjen som du kan prata med?
Vad kan du tala med din mamma om? Med din pappa? Med din bror? Med din syster? Med en annan släkting?

Utifrån de svar eleven ger kan skolpersonalen få en relativt god bild av hur utsatt eleven är och hur ensam hen är i denna situation.

I samband med lov eller vid skolavbrott kan risken öka för att eleven utsätts för tvångsäktenskap eller könsstympling. I vissa fall har barn och unga i samband med ledighet förts ut ur landet.⁵⁶ De utsatta

54. Algood, Hong, Gourdine & Williams (2011).

55. Bauböck (1986).

56. Länsstyrelsen Östergötland (2021).

Elever som lever i en hederskontext kan reagera på olika sätt. Skolpersonal kan vara uppmärksam på flera olika varningstecken på att eleven har det svårt. Hedersrelaterat våld och förtryck kan ligga bakom varningstecknen, men det kan även handla om andra förhållanden i elevens liv.

- Bevakning av syskon eller andra familjemedlemmar.
- Olika villkor för syskons deltagande i sociala sammanhang.⁵⁷
- Olika kläd- och beteendekoder i och utanför skolan.
- Rigid kontroll av fritiden, till exempel att eleven inte får delta i aktiviteter utanför skolan.
- Få eller inga kamratkontakter utanför skolan.
- Önskemål hemifrån om undantag från viss undervisning, till exempel undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer.
- Kontinuerliga somatiska symptom som magvärk, huvudvärk och illamående.
- Återkommande frånvaro och skolk.
- Koncentrationssvårigheter och försämrade studieresultat.
- Depression och självmordstankar.
- Utåtagerande beteende för att få uppmärksamhet.

- Avsaknad av vuxna stödpersoner utanför familjen.
- Föräldrar som drar sig undan all kontakt med skolan och föräldrar som motsätter sig stödinsatser från skolans sida.
- Oro över att familjen ska få reda på att man är homosexuell, bisexuell, transperson eller queer.
- Oro över att föras ut ur landet under lov eller utlandssemester och bli bortgift.
- Eleven rymmer hemifrån.
- Konkreta planer på äktenskap mot elevens vilja.⁵⁸
- Synliga skador av våld.⁵⁹
- Uppvisade symptom som kan vara en konsekvens av att flickan blivit könsstympad.⁶⁰
- Önskan om att "återställa" sin "mödomshinna"/slidkrans eller tvingas till "oskulds-kontroll", för att söka oskuldsintyg eller oskuldsoperation.⁶¹

Läs om rådgivande samtal med socialtjänsten, nationella kompetensteamets stödlinje för yrkesverksamma och om orosanmälan i avsnittet *4. Att ge stöd och skydd*.

57. SOU 2010:84.

58. Ungdomsstyrelsen (2009).

59. Ungdomsstyrelsen (2009).

60. Länsstyrelsen Östergötland (2015).

61. Det finns i en del samhällen ett starkt socialt tryck och kontroll på att en ogift kvinnas "mödomshinna" (slidkrans) är intakt till bröllopsnatten. Christiansson & Eriksson (2004); Essén (2004) och Socialstyrelsen (2013c).

Elevhälsans omfattning

25 § För eleverna i förskoleklassen, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan, specialskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan ska det finnas elevhälsa. Elevhälsan ska omfatta medicinska, psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska insatser. Elevhälsan ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande. Elevernas utveckling mot utbildningens mål ska stödjas. För medicinska, psykologiska och psykosociala insatser ska det finnas tillgång till skolläkare, skolsköterska, psykolog och kurator. Vidare ska det finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.

Ur 2 kap. 25 § skollagen (2010:800)

Elevhälsans viktiga roll

Skollagen ger eleven rätt till elevhälsa. Eleven ska ha tillgång till skolsköterska, kurator, psykolog och skolläkare. Det ska också finnas tillgång till personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.⁶²

Det hälsofrämjande och förebyggande arbetet är hela skolans ansvar och elevhälsans olika kompetenser behöver vara delaktiga i arbetet i ett tidigt skede för att främja tidig upptäckt av utsatthet, som hedersrelaterat våld och förtryck.

Elevhälsan och elevhälsoteam har oftast bättre möjligheter än läraren att hjälpa eleven vidare till socialtjänsten. Elevhälsans personal behöver bland annat därför ha kunskaper om och bidra till skolans

arbete med att bemöta elever som till exempel lever med en hedersrelaterad problematik.⁶³

För elever som lever i hedersförtryck är en lättillgänglig elevhälsa viktig. När ett problem uppstår vill man ofta prata omedelbart, kanske med sin mentor eller med en skolsköterska eller kurator. Är till exempel skolsköterskan inte där vill elever ofta veta var de kan nå skolsköterskan, speciellt om situationen upplevs som akut. Detsamma gäller för skolkuratorn. En skolkurator som finns kontinuerligt på skolan har möjlighet att samarbeta med lärare och att röra sig i elevernas miljöer och därmed göra sig synlig och lättillgänglig för eleverna. Erfarenheterna från akuta situationer visar att samarbetet mellan rektorn, lärarna och elevhälsan är centralt.

Skolan har även en viktig roll i att hjälpa elever till den vård de har rätt till och är i behov av, till exempel vid konsekvenser av könsstympning. Genom det fortlöpande individinriktade elevhälsoarbetet kan skolsköterskan bygga upp en relation till varje enskild elev som möjliggör att eleven lättare kan ta upp upplevda problem och svårigheter.⁶⁴

Nationella stödtelefonen

Är du yrkesverksam och behöver råd och konsultation i situationer där elever och vuxna är utsatta? Eller misstänker du att någon riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning?

Ring: 010-223 57 60

Nationella kompetensteamet

62. 2 kap. 25–28 §§ skollagen.

63. Skolverket och Socialstyrelsen (2016).

64. Socialstyrelsen (2016).

4. Agera vid oro eller kännedom

Den fjärde nivån handlar om att ge stöd och skydd genom anmälan till socialtjänsten. Det kan handla om situationer som i olika utsträckning kan vara brådskande och akuta. Eleven kan till exempel hotas av familjen eller så kan det finnas planer på att sända eleven till ett annat land mot hens vilja. Det kan även röra sig om att en elev behöver stöd på grund av exempelvis könsstympling. För att skolan ska kunna ge stöd och skydd är det viktigt att skolan har tydliga och välförankrade rutiner. Alla berörda – skolpersonal, socialtjänst och polis – bör veta hur de ska agera, eftersom en del situationer kan vara brådskande. Samverkan behöver därför byggas upp innan problem uppstår.

Samverka – inåt och utåt

På initiativ från socialtjänsten ska skolan samverka i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa. Samverkan ska ske med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs.⁶⁵ Att samverka innebär att arbeta med ett gemensamt syfte, att hitta ett gemensamt förhållningssätt utifrån olika professionella positioner och att bygga upp en ömsesidig tillit till varandras kunskaper. Väl upparbetade kontakter med socialtjänsten behöver finnas, så att skolans personal känner sig trygg att agera när eleven behöver stöd och skydd.⁶⁶ Men även upparbetade kontakter med barn- och ungdomspsykiatri, ungdomsmottagning, polis, tjej- och kvinnojourer, mansjourer med flera är viktiga.⁶⁷

Om lärare eller annan skolpersonal är osäkra på elevens situation är det viktigt att omgående kontakta socialtjänsten.⁶⁸ Skolpersonalen bör då nämna att oron rör hedersrelaterad problematik. Stöd och rådgivning för yrkesverksamma går även att få hos det nationella kompetensteamet.

Har skolan rutiner?

I samverkan mellan skolpersonal och mellan skolan och myndigheter kan det uppstå problem om det finns oklarheter i ansvarsfördelningen. Oklarheter kan bero på bristande kunskap hos berörda parter, till exempel skolpersonalens kunskap om lagstiftning och om skolans rutiner i samband med att en elev far

65. 29 kap. 13 § skollagen.

66. Skolverket (2021b).

67. Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen (2007).

68. Socialstyrelsen (2014b).

Sekretess i skolan I korthet

I det offentliga skolväsendet gäller sekretess till skydd för elevernas enskilda förhållanden både inom elevhälsan och inom den särskilt elevstödjande verksamheten i övrigt.

Inom elevhälsan gäller stark sekretess enligt 25 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (OSL) för de medicinska insatserna och stark sekretess enligt 23 kap. 2 § första stycket OSL för de övriga insatserna (psykologiska, psykosociala och specialpedagogiska). Att sekretessen är stark innebär att man presumerar att uppgifterna är känsliga och skyddas av sekretess men att uppgifterna, efter prövning, kan lämnas ut om det står klart att så kan ske utan att den uppgifterna rör eller dennes närstående lider men.

I 2 kap 25–28 §§ skollagen finns en samlad reglering av elevhälsan.

I skolans särskilda elevstödjande verksamhet i övrigt gäller svag sekretess enligt 23 kap. 2 § andra stycket OSL. Den särskilda elevstödjande

verksamheten är den stödverksamhet som ofta bedrivs av lärare och avser sådant särskilt stöd till enskilda elever som ges utöver det stöd som varje elev ska få inom ramen för den gemensamma undervisningen och sociala samvaron i skolan. Svag sekretess innebär att man utgår från att uppgifterna kan lämnas ut, men att de inte ska lämnas ut om det efter prövning visar sig att någon kan lida men av det. Svag sekretess gäller även i ärenden om tillrättaförande av en elev eller om skiljande av en elev från vidare studier.

Av 23 kap. 2 § tredje stycket OSL följer det att skolan och kommunen även kan sekretessbelägga uppgifter som rör enskildas identitet, adress och andra liknande uppgifter vid befarad personförföljelse och andra former av trakasserier.

För fristående skolor (med enskild huvudman) gäller tystnadsplikt för i princip samma uppgifter som skyddas av sekretessen för offentliga skolor. Detta följer av 29 kap. 14 § skollagen.

eller befaras fara illa. Hur ska till exempel skolan agera om en elev inte kommer tillbaka efter ett lov, om elever kommer till skolan med synliga märken efter fysiska skador, eller om en förälder eller annan närstående person kommer till skolan och där misshandlar eleven? Att ha en etablerad kontakt med socialtjänsten och prata om samarbetet, kan bidra till att eleverna får rätt stöd och skydd i tid.

Skyldighet att anmäla oro för barn

Skolpersonal är skyldiga enligt lag att genast anmäla om de i sitt arbete får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa. Skolpersonalen är också skyldiga att lämna de uppgifter som kan vara av betydelse för socialtjänstens utredning.⁶⁹

Skolpersonalen behöver inte vara säker på att barnet far illa, det räcker med en misstanke. Det är socialtjänsten som ska utreda barnets situation och bedöma om barnet behöver det skydd eller stöd som de förfogar över.⁷⁰

Om skolpersonalen inte vet om en anmälan ska göras eller inte, kan de kontakta socialtjänsten och beskriva situationen. Socialtjänsten kan också ge skolpersonalen råd om vad hen bör och inte bör säga till barnet och familjen. Om skolpersonalen inte vill att samtalet ska hanteras som en anmälan, ska hen inte berätta vilket barn det handlar om. Men eftersom en anmälan ofta är en förutsättning för att socialtjänsten ska kunna agera, är det viktigt att tänka på att ett samtal inte ersätter en anmälan.⁷¹

Det är viktigt att vid kontakt med socialtjänsten nämna att oron rör hedersrelaterad problematik, så att socialtjänsten i sin tur förstår att kontakt med föräldrar kan öka risken för eleven. Om skolan är orolig för att eleven far illa på grund av hedersrelaterad problematik i hemmet, bör skolan inte kontakta föräldrarna utan kontakta socialtjänsten.

Elevhälsan bör informera eleven om när en anmälan görs och hur den går till.⁷² Anmälan görs många gånger av rektorn, men all personal på skolan har en skyldighet att anmäla.⁷³

Om skolan misstänker att ett barn har utsatts för ett brott är det viktigt att skolan också överväger att göra en polisanmälan.⁷⁴

Vid oro för en elev är det alltid bra att:

- För och spara anteckningar över det eleven berättar, till exempel vad hen är orolig för, eventuella hot eller andra signaler som eleven visar.
- Spara eventuella sms, chattkonversationer eller annan kommunikation som kan finnas mellan elev och skolpersonal.
- Spara ledighetsansökningar.

69. 29 kap. 13 § skollagen och 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.

70. Socialstyrelsen (2014a).

71. Socialstyrelsen (2014b).

72. Länsstyrelsen i Uppsala län (2008).

73. 14 kap. 1 § socialtjänstlagen.

74. Socialstyrelsen (2014a).

Vårdnadshavarens insyns rätt

Uppgifter om en underårig är sekretessbelagda i förhållande till vårdnadshavaren.

Denna sekretess kan brytas i de fall vårdnadshavaren har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör den underåriges personliga angelägenheter. Vårdnadshavarens bestämmanderätt och rätt till insyn varierar dock i omfattning bland annat med hänsyn till den underåriges ålder och mognad.

Men om det kan antas att den underåriga lider betydande men om uppgiften röjs för vårdnadshavaren eller det finns annan sekretess för uppgifter om den underåriga så gäller sekretess i förhållande till vårdnadshavaren.

Detta följer av 12 kap. 3 § offentlighets- och sekretesslagen samt 6 kap. 11 § föräldrabalken.

Att behålla ett barnperspektiv

Personal kan ibland känna en osäkerhet över hur akuta hoten som riktas mot eleven är. När en elev har tagit mod till sig och berättat om sin situation är det viktigt att ge eleven stöd. Eleven själv vet om hotet är reellt. Situationen kan bli farlig för eleven om skola och socialtjänst missbedömer elevens situation. Skolan måste lyssna och tro på eleven i den stund hen berättar om sina svårigheter. En del elever har svårt att bedöma riskerna och kan undervärdera dem.

Elever med skyddade personuppgifter

Många elever som lever med skyddade personuppgifter⁷⁵ har erfarenhet av hot och våld. De behöver därför trygghet för att kunna koncentrera sig på skolarbete och fritidsverksamhet. Skolan kan göra mycket för att underlätta vardagen och stödja eleven genom att skyddssystemen fungerar. Det är rektorn som ansvarar för att skyddade personuppgifter hanteras på ett korrekt sätt i verksamheten, och att de unga får den utbildning och det stöd de har rätt till. När skolan får veta att de ska ta emot en elev med skyddade personuppgifter, är det viktigt att rektorn inledningsvis planerar vem som ska vara exempelvis mentor och klassföreståndare. Det är även viktigt att planera för ett första samtal med eleven, att en handlingsplan upprättas och att elevens skolsituation regelbundet följs upp.

Så långt som möjligt ska skolans verksamhet anpassas så att alla elever kan delta. Det är bra att se över rutiner och arbetsmetoder som riskerar att leda till att elever med skyddade personuppgifter pekas ut. Det kräver uppfinningsrikedom från de vuxna och en förmåga att lyssna på eleven.⁷⁶

75. Brottsoffermyndigheten (2021).

76. Skolverket (2021a)

Utökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Den 1 juli 2020 infördes nya bestämmelser för att bekämpa hedersrelaterad brottslighet, i form av ett barnäktenskapsbrott, en straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv samt möjligheten att besluta om utreseförbud. I och med införandet av dessa nya bestämmelser kan den som förmår eller tillåter ett barn att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse dömas för barnäktenskapsbrott. Med den skärpta lagstiftningen läggs större ansvar på vårdnadshavarna att skydda sina barn från att utsättas för äktenskap. Det innebär att den som förmår eller tillåter att ett barn gifter sig eller ingår en äktenskapsliknande förbindelse kan straffas. Det behöver inte längre bevisas att barnet befann sig i en utsatt belägenhet när barnäktenskapet skedde. Straffskärpningsgrunden innebär att om ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta heder ska det ses som en försvärande omständighet vid bedömningen av straffvärdet. I lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) infördes bestämmelser om

utreseförbud för att motverka att barn förs utomlands eller lämnas Sverige för att ingå äktenskap, äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

Sedan den 1 juli 2014 är äktenskapstvång, vilseledande till tvångsäktenskapsresa samt försök och förberedelse till äktenskapstvång kriminaliserat. Den 1 juli 2016 kriminaliserades även stämpling till äktenskapstvång. I samband med kriminaliseringen av äktenskapstvång tog Sverige dessutom bort möjligheten för personer under 18 år att få tillstånd att gifta sig, så kallad äktenskapsdispens, och sedan den 1 januari 2019 gäller skärpta regler för erkännande av utländska äktenskap som ingåtts med barn utan anknytning till Sverige.

Sedan 1 juli 1982 är könsstympning av flickor och kvinnor förbjudet enligt lag i Sverige; lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor. 2017 skärptes straffskalan för könsstympning och sedan maj 2020 finns ingen preskriptionstid för könsstympningsbrott som begåtts mot barn.

Skolans roll vid placering av elever

För de elever som inte bor kvar i sin ursprungs-familj och behöver byta skola är det mycket viktigt med kontinuitet i skolgången. Både den avlämnande och den mottagande skolan behöver informeras om att en elev flyttar. Detta kräver samordning mellan skola och socialtjänst, samt kännedom om roller och ansvar. Det är dessutom viktigt att elevens kunskaper är väl dokumenterade, till exempel i en individuell utvecklingsplan eller individuell studieplan eller eventuella åtgärdsprogram.⁷⁷

77. Socialstyrelsen (2018) och Skolverket (2017).

Vid övergång inom och mellan vissa skolformer är den avlämnande skolan skyldig att till den mottagande skolan överlämna sådana uppgifter som behövs för att underlätta övergången för eleven.⁷⁸ Vid överlämnande av information om en elev mellan olika skolor behöver den avlämnande skolan i det enskilda fallet bedöma om de uppgifter som ska överlämnas omfattas av sekretess eller tystnadsplikt. Skolan behöver beakta de sekretessgränser som kan gälla mellan olika verksamheter och avgöra om sekretessen går att bryta med stöd av någon sekretessbrytande bestämmelse.

Den mottagande skolan behöver omgående göra en kartläggning av elevens kunskaper om dokumentationen som följer med inte är tillräcklig. Om kartläggningen dröjer in på terminen finns risk för att kunskapsluckor accelererar, och att dokumentationen kommer att brista även i nästa led om eleven behöver byta skola igen. Modellen SAMS – Samverkan socialtjänst skola – beskriver hur skola och socialtjänst kan samverka för att ge placerade barn och unga kontinuitet i deras skolgång och en god skolförankring.⁷⁹

78. 3 kap. 12 § skollagen. Se även prop. 2017/18:183. 78 Socialstyrelsen (2021).

79. Socialstyrelsen (2021).

3

Referenser och länkar

Lagar

Föräldrabalken (1949:381).

Brottsbalken (1962:700).

Lagen (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor.

Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (1990:52).

Socialtjänstlagen (2001:453).

Diskrimineringslagen (2008:567).

Offentlighets- och sekretesslagen (2009:400).

Skollagen (2010:800).

Lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

Konvention

FN:s konvention om barnets rättigheter, konvention från 1989.

Förordningar

Förordningen (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet.

Förordningen (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan.

Förordningen (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordningen (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall.

Förordningen (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan.

Förordningen (SKOLFS 2013:148) om läroplan för gymnasiesärskolan.

Propositioner

Proposition 2009/10:165. *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet.*

Proposition 2017/18:183. En gymnasieutbildning för alla.

Beslut

Diskrimineringsombudsmannens beslut 2017-07-07 i ärende GRA 2017/56.

Diskrimineringsombudsmannens beslut 2018-06-07 i ärende GRA 2017/86.

Diskrimineringsombudsmannens beslut 2018-10-04 i ärende GRA 2017/162.

Skolinspektionens beslut 2019-06-18 i ärenden 41-2019:3163 och 41-2019:3165.

Litteratur

Algood, C., Hong, J. S., Gouridine, R. M. & Williams, A. B. (2011). *Maltreatment of children with developmental disabilities: An ecological systems analysis*. Children and Youth Services Review, Vol. 33.

Baianstovu, R. (2017). *Heder. Hedersrelaterat våld, förtryck och socialt arbete*. Studentlitteratur, Lund.

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. (red.), (2018a). *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Göteborgs stad: En kartläggning. Hämtad 2018-12-19 från my newsdesk: http://www.mynewsdesk.com/se/goteborgsstad/documents/det-hedersrelaterade-vaaldets-och-foertryckets-uttryck-och-samhaellets-utmaningar-83311?fbclid=IwAR0671UA1ZqxOLsC9ItL_0J5pJT65dY_AzPV5UQii-BoLDatah0gI4eNSw0o.

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. (red.), (2018b) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Malmö stad: En kartläggning. Hämtad 2018-11-27 från Malmö stads webbplats: <https://malmo.se/download/18.578ac132166b2bd8d609f81/1541751689593/Det+hedersrelaterade+v%C3%A5ldets+och+f%C3%B6rtryckets+uttryck+och+samh%C3%A4llets+utmaningar+-+2018+Malm%C3%B6+stad.pdf#search=rappor+t+hedersf%C3%83%C2%B6rtryck>'.

Baianstovu, R., Strid, S., Cinthio H., Särnstedt, E. & Enelo, J-M. (red.), (2018c) *Det hedersrelaterade våldets och förtryckets uttryck och samhällets utmaningar*, Stockholms stad: En kartläggning. Hämtad 2018-11-27 från Stockholms stads webbplats: <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Socialtjanstforvaltningen/Kartlaggning---hedersrelaterat-vald-och-fortryck/>.

Baladiz & Mermer (2009). *I hederns skugga: de unga männens perspektiv*, 1. uppl., Gothia, Stockholm.

Bauböck, R (1986). *Social and cultural integration in a civil society*. I: R. Bauböck & A. Heller (red.).

The Challenge of Diversity. Integration and Pluality in Societies of Integration. UK: Aldershot: Avebury.

Bremer, S., Brendler-Lindqvist, M. & Wrangsjö, B. (2006). *Ungdomar och hedersrelaterat våld: om transkulturellt behandlingsarbete*. 1. uppl, Rädda Barnen, Stockholm.

Bredal, A. (2011). *Mellom makt og vanmakt: Om unge menn, tvangsekteskap, vold og kontroll*. Oslo: Institutt for samfunnforskning.

Broom, A., Sibbritt D., Nayar K. R., Doron A. & Nilan, P. (2012). *Men's Experiences of Family, Domestic and Honour-Related Violence in Gujarat and Uttar Pradesh, India*. Asian Social Science. Vol. 8, No. 6.

Burcar, V. (2005). *Gestaltningar av offererfareheter. Samtal med unga män som utsatts för brott*. Sociologiska institutionen vid Lunds universitet.

Christiansson, M & Eriksson, C. (2004). *Myten om mödomshinnan. En genusteoretisk betraktelse av mödomshinnan natur och kultur*. I: Hovelius & Johansson (red.), Kropp och genus i medicinen, Studentlitteratur, Lund.

Darvishpour, M. (2006). *Invandrarflickor som fyrdubbelt förtryckta? En intersektionell analys av generationskonflikter bland invandrare i Sverige*. I: Hedetoft, U. & Peterson, B. & Sturfelt, L. (red.). *Bortom Stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige*. Makadam, Stockholm.

- Darvishpour, M. (2011). *Förtryck mot ”invandrade familjer” eller omsorg över barn? En forskningscirkelstudie om hedersproblematik*. I: Lahdenperä, P. (red.) Forskningscirkel-arena för verksamhetsutveckling i mångfald. Studies in social Sciences. Mälardalens högskola.
- Darvishpour, M. (2015). *Hederskultur eller köns- och generationskonflikter inom invandrade familjer*. I Darvishpour, M. & Westin, C. (red.) Migration och etnicitet: perspektiv på ett mångkulturell Sverige. Studentlitteratur, Lund.
- Erikson, L. (2009). *Lärares kontakter och samverkan med föräldrar – en kartläggning*. Örebro universitet.
- Fisek, G O & Sunar, D. (2005). *Contemporary Turkish Families*. I J.L. Rooparine, & U.P. Gielen (red.), Families in Global Perspective, Allyn and Bacon, Boston, sid. 169-183.
- Ghadimi, M., & Gunnarsson, S. (2018). Ung 018. *En kartläggning av hedersrelaterat våld och förtryck bland unga i Uppsala*. Tris tjevers rätt i samhället.
- Gruber, S. (2007). *Skolans vilja att åtgärda ”hedersrelaterat” våld: etnicitet, kön och våld*. Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet.
- Gruber S. (2011). *Nationella föreställningar och gränser i skolans insatser mot ”hedersrelaterat” våld i Nordic Studies in Education*, vol 31(3), 2011.
- Högdin, Sara & Urbas, Anders (2021) *Förhandlingar om befrielse från obligatoriska inslag i grundskolans utbildning* i Ouis, Pernilla (red.) Sexualitet och migration i välfärdsarbete, Studentlitteratur.
- Jakobsen, M., Meyer, M., & Heir, T. (2014). *Prevalence of psychiatric disorders among unaccompanied asylum-seeking adolescents in Norway*. Clinical Practice and Epidemiology in Mental Health, 10(1).
- Jernbro, C., & Landberg, Å. (2018). *Det är mitt liv. Om sambandet mellan barnmisshandel och att inte få välja sin framtida partner*.
- Schlytter, A., Högdin, S., Ghadimi, M., Backlund, Å. & Rexvid, D. (2009). *Oskuld och heder. En undersökning av flickor och pojkar som lever under hedersrelaterad kontroll i Stockholm stad – omfattning och karaktär*. Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Schlytter, A & Rexvid, D. (2016). *Mäns heder: att vara både offer och förövare*. Studentlitteratur, Lund.

Myndighetspublikationer

- Barnombudsmannen (2017) *Nyanlända barns hälsa*. Delrapport i Barnombudsmannens årstema 2017 – Barn på flykt. Hämtad 2021-06-01 från barnombudsmannens webbplats: <https://www.barnombudsman.se/globalassets/dokument-for-nedladdning/publikationer/rapport-nyanlanda-barns-halsa.pdf>.
- Myndigheten för skolutveckling (2003). *Starkare än du tror*. Stockholm.
- Myndigheten för skolutveckling, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen (2007). *Strategi för samverkan: kring barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa*. Hämtad 2021-06-01 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunsksbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/340/42.pdf>.
- Nationellt Center för Kvinnofrid (2010). *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Uppsala universitet/Akademiska sjukhuset, NCK-rapport 2010:1. Hämtad 2021-06-01 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunsksbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/493/nck-rapport-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-2010-1.pdf>.
- NCK (2018) *Våld mot hbtq-personer – en forsknings- och kunskapsöversikt*. Nationellt centrum för kvinnofrid. Uppsala universitet. Hämtad 2021-06-01. [c_570652-l_3-k_vald-mot-hbtq-personer---en-forskningsoch-kunskapsoversikt_nck-rapport_2018_1.pdf](https://www.nck.uu.se/c_570652-l_3-k_vald-mot-hbtq-personer---en-forskningsoch-kunskapsoversikt_nck-rapport_2018_1.pdf) (uu.se).

- Regeringen (2008). *Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, heders- relaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer*, Regeringens skrivelse 2007/08:39. Hämtad 2021-11-18 från regeringens webbplats: <https://www.regeringen.se/contentassets/bc62728a94904029aca939ce937238e2/handlingsplan-for-att-bekampa-mans-vald-mot-kvinnor-hedersrelaterat-vald-och-fortryck-samt-vald-i-samkonade-relationer-skr.-20070839>.
- Regeringen (2021). *Handlingsplan för hbtqi-personers lika rättigheter och möjligheter*, Arbetsmarknadsdepartementet. Hämtad 2021-08-23 från regeringens webbplats: <https://www.regeringen.se/498e47/contentassets/c0a4e8a8450a4d59aa9c973e3e528c28/handlingsplan-for-hbtqi-personers-lika-rattigheter-och-mojligheter-webb.pdf>
- Skolverket (2014). *Skolan och hemmet – exempel och forskning om lärares samarbete med elevernas vårdnadshavare*. Hämtad 2018-11-27 från Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3378>.
- Skolverket och Socialstyrelsen (2016). *Vägledning för elevhälsan*. Hämtad 2021-06-01 från Socialstyrelsens webbplats: <https://www.socialstyrelsen.se/publikationer2016/>.
- Skolverket (2017). *Den skriftliga individuella utvecklingsplanen*. Hämtad 2021-06-01 från Skolverkets webbplats: <https://www.skolverket.se/publikationer?id=3134>.
- Socialstyrelsen (2014a). *Anmäla oro för barn – stöd för anmälningsskyldiga och andra anmälare*. Hämtad 2021-06-01 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-6-5>.
- Socialstyrelsen (2014b). *Till dig som är skyldig att anmäla oro för barn*. Hämtad 2021-06-01 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-6-20>.
- Socialstyrelsen (2014c). *Vänd dem inte ryggen*. Utbildningsmaterial om hedersrelaterat våld och förtryck. Hämtad 2021-06-01 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-6-20>.
- Socialstyrelsen (2016). *Kvinnlig könsstympning – ett stöd för hälso- och sjukvårdens arbete*. Hämtad 2021-06-01 från Socialstyrelsens webbplats: <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2016/2016-6-59>.
- Socialstyrelsen (2021). *SAMS. Samverkan socialtjänst skola – Obruten skolgång för placerade barn och unga*. Hämtad 2021-06-01 från Socialstyrelsens webbplats: SAMS – Samverkan socialtjänst skola – Obruten skolgång för placerade barn och unga ([socialstyrelsen.se](http://www.socialstyrelsen.se)).
- SOU 2010:84 *Hedersrelaterad problematik i skolan – en kunskaps- och forskningsöversikt*. Rapport XII från delegationen för jämställdhet i skolan.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Gift mot sin vilja*. Hämtad 2021-06-01 från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors webbplats: <https://www.mucf.se/publikationer/gift-mot-sin-vilja>.
- Ungdomsstyrelsen (2010). *Hon hen han: en analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*. Hämtad 2021-06-01 från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors webbplats: <https://www.mucf.se/publikationer/hon-hen-han>.

Övrigt

- Essén, B. (2007). *Alternativa metoder till kirurgi för flickor som riskerar att utsättas för hedersvåld*. I Cinthio, H. (red.) Hedersrelaterat våld och förtryck: ett kunskapsunderlag för hälso- och sjukvården, Integrations- och Jämställdhetsenheten, Länsstyrelsen Östergötland.

Länsstyrelsen Östergötland (2015). *Vi måste våga se – en informationsfolder om könsstämpning av flickor och kvinnor*. Hämtad 2021-06-01 från Nationellt Center för Kvinnofrids webbplats: <http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/312/14.pdf>.

Länsstyrelsen Östergötland (2015). *Våga se. En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstämpade*. Rapport 2015: 16. Hämtad 2021-06-01 från Länsstyrelsen Östergötlands webbplats: <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.1dfa69ad1630328ad7c5627/1526067995497/Vi%20m%C3%A5ste%20v%C3%A5ga%20se%20-%20infofolder%20om%20k%C3%B6nsst%C3%A4mpning%20av%20flickor%20och%20kvinnor.pdf>.

United Nations, Economic and Social Council (1999). *Integration of the human rights of women and the gender perspective. Violence against women*. E/CN.4/1999/68.

Webbsidor

Brottsoffermyndigheten (2021). Om att vara ung och leva med skyddade personuppgifter och Vad ska jag säga till mitt barn (brottsoffermyndigheten.se). Hämtad 2021-08-19.

Länsstyrelsen Östergötland (2021). *Vad är hedersrelaterat våld och förtryck?* Hämtat 2021-06-01, www.hedersfortryck.se.

Skolverket (2021a) <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/skolans-arbete-med-barn-och-elever-som-har-skyddad-identitet>. Hämtat 2021-06-01.

Skolverket (2021b). <https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/extern-samverkan-for-att-tidigt-mota-barns-och-elevers-behov?>

Länkar

Mer information och material finns att tillgå på följande länkar:

www.barnafrid.se

www.bra.se

www.brottsofferjouren.se

www.hedersfortryck.se

www.kvinnofridslinjen.se

www.mucf.se

www.nck.uu.se

www.socialstyrelsen.se

www.umo.se

Hur kan skolans personal arbeta med frågor som rör hedersrelaterat våld och förtryck? Det här stödmaterialet beskriver ett arbete som omfattar olika nivåer – från skolans uppdrag i läroplanen och att verka för att samarbetet med hemmen utvecklas, upptäcka utsatthet till den akuta situationen när eleven är utsatt för hot.

Syftet med materialet är att ge stöd till personal i grund och gymnasieskolan samt motsvarande skolformer i hur skolan kan motverka hedersrelaterat våld och förtryck. Materialet kan också vara en utgångspunkt för reflektion och diskussion om hur man kan utveckla kvaliteten på undervisningen om sexualitet, samtycke och relationer samt hur det viktiga samarbetet mellan skola, socialtjänst och polis ska fungera.

Skolverket

www.skolverket.se